

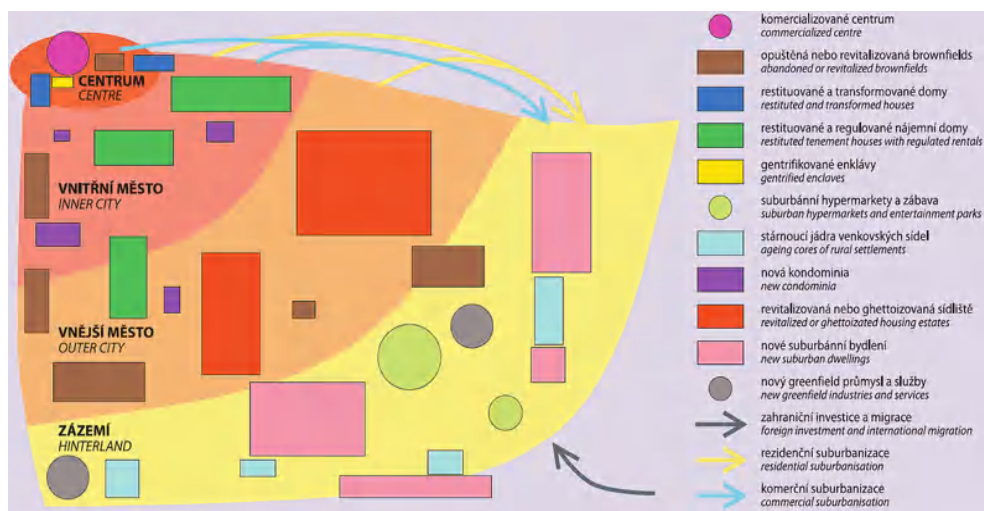
1

Úvod

MARTIN OUŘEDNÍČEK, JANA JÍCHOVÁ

Urbánní studie ve střední a východní Evropě byly v průběhu posledních 25 let výrazně ovlivněny tzv. postsocialistickým paradigmatem (Ouředníček, 2016). Je vskutku velice zajímavé, že v současné době charakteristické variabilitou epistemologických náhledů na město je možné identifikovat ucelenou vyhraněnou školu postsocialistických studií, které se věnovaly důsledkům socialismu a následné postsocialistické transformaci měst ve střední a východní Evropě. Vedle tematického zaměření a do značné míry i metodologického přístupu vycházejícího především z tradice pozitivistické geografie je pro tuto školu charakteristický tzv. developmentalismus (Ferenčuhová, 2012), tedy víra v postupné napravování chyb vzniklých za socialismu a transformace funkční, fyzické i sociální urbánní struktury po vzoru západních měst. Pro postsocialistické paradigma je dále velmi typické využívání terminologie západních (anglosaských) urbánních studií, především sociologie a geografie, pro popis i vysvětlení jevů a procesů v postsocialistických městech. Tak se k nám v 90. letech 20. století rozšířila taková slova jako komercializace, segregace, globalizace, gated communities, brown-fields, gentrifikace, ghettoizace, suburbanizace nebo urban sprawl. Nejen čeští, ale i většina výzkumníků ze střední a východní Evropy převzali bez hlubší kritické diskuse terminologii i metody výzkumu západních urbánních studií. Celá škola byla v poslední době kritizována za přílišnou tendenci k empiricismu a malou pozornost věnovanou rozvíjení vlastních teoretických konceptů, kterými by obohatila mezinárodní výzkum. Ačkoliv výzkum postsocialistických měst používal západní terminologii, byl a do značné míry stále zůstává izolovaným ostrovem vzájemně intenzívně komunikujících výzkumníků, ale bez návaznosti na současný (západní) urbánní výzkum (Wiest, 2012; Sjöberg, 2014).

Pokud se podíváme zpětně, musíme přiznat, že tento přístup byl do značné míry charakteristický i pro naši práci. V úvodu ke knize *Sociální proměny pražských čtvrtí* (Temelová, Ouředníček, 2012) jsme se snažili popsat vývoj čtyř generalizovaných koncentrických zón Prahy v kontextu postsocialistické transformace – historického jádra, vnitřního města, panelových sídlišť a širšího metropolitního zázemí města. Pro každou ze zón jsme následně chtěli identifikovat

Obrázek 1.1: Model vnitřní struktury postsocialistického města

Zdroj: Ouředníček, 2009

jevy a procesy popsané v západní literatuře, s využitím západní terminologie a částečně i metod šetření. Názorně je to například ukázáno na modelu vývoje postsocialistického města (viz obrázek 1.1), který byl publikován v *Atlasu krajiny České republiky* (Ouředníček, 2009). Model vycházející do značné míry z empirické práce na území Pražského metropolitního regionu se jasně hlásí k termínům jako gentrifikace, suburbanizace, ghettoizace sídlišť nebo brownfields. Vstupní text k jednotlivým kapitolám této knihy bychom chtěli pojmut jako kritické ohlédnutí za vývojem města od roku 1989 do současnosti, ale také jako přehodnocení některých názorů vnímaných doposud téměř výhradně optikou postsocialistického paradigmatu. Cítíme totiž, že ačkoliv je transformace městského prostředí zřejmě neukončitelným procesem, měli bychom postsocialistické paradigma doplnit nebo možná i nahradit jinými alternativními pohledy.

1.1 Dlouhodobý vývoj městských struktur

Jádrem developmentalismu je návaznost a jistá *path-dependency* současného vývoje našich měst na období socialismu. Charakteristické je především porovnávání vývoje měst za socialismu a v současnosti, bez přílišné pozornosti věnované minulému vývoji. Jako příklad významnosti dlouhodobější perspektivy

Obrázek 1.2: Vývoj ročního počtu dokončených bytů v Praze v letech 1920–2015
Zdroj: Kohout, Vančura, 1986; ČSÚ 2016

můžeme vzít vývoj bytové výstavby (viz obrázek 1.2), jako jednoho z nejdůležitějších faktorů sociálně prostorové diferenciaci v Praze. Pokud zvolíme pro hodnocení pouze čísla od poloviny 90. let do současnosti, může se zdát celkový počet dokončených bytů mezi lety 2006–2009 jako vysoce intenzivní. To už je ale méně zřejmé, pokud srovnáme velikost bytové výstavby v 70. a 80. letech. I tato čísla charakterizující bytovou výstavbu realizovanou především v panelových domech jsou ale relativně nízká ve srovnání s rozvojem v období první republiky, kde jsou data navíc zobrazena pouze za území tehdejší Velké Prahy. Tento jednoduchý příklad ukazuje na potřebnost dlouhodobější analýzy městského vývoje a ošidnost využití krátkodobých studií porovnávajících pouze socialistickou a postsocialistickou éru vývoje města.

Vstupní úvahy směřují k navození otázky, jak dlouho bude ještě možné označovat města střední a východní Evropy za *postsocialistická* a zda již nyní nenastal čas hledat pro ně jiné označení. V současnosti uplynula již relativně dlouhá doba od Sametové revoluce a více než čtvrt století dynamického vývoje města transformovalo řadu lokalit skutečně do formy velmi podobné západním městům. Špačková, Pospíšilová a Ouředníček (2016) např. dokládají, že některé urbánní procesy probíhající v současnosti nejsou ovlivněny pouze přechodem ze socialismu do postsocialismu, ale mají dlouhodobější důvody v presocialistickém fyzickém a funkčním uspořádání Prahy, částečně ve smyslu *longue durée* fyzických a sociálních struktur (Braudel, 1980). V konkrétním urbánním kontextu

Prahy se jedná zejména o relativně setrvačnou a v průběhu socialismu minimálně změněnou fyzickou a funkční strukturu ve vnitřních částech města, která byla v Praze utvářena od středověku až do období průmyslového města. Kromě urbanismu se ale do značné míry zachovaly i vzorce rozmístění dobrého a horšího bydlení, které následně koresponduje s výší sociálního statusu rezidentů. Chtěli bychom tedy argumentovat, že při hodnocení našich měst je velmi vhodné použít zároveň geografickou a historickou perspektivu a vnímat hranici mezi městem vzniklým před a po roce 1948. Na příkladu Prahy je tak zřejmé, že termín postsocialistické město do značné míry přehlíží ostatní fáze růstu města, které je urbanisticky, funkčně, ale i sociálně utvářeno od konce 10. století a kde socialismus představuje pouze malou část v jeho dosavadním vývoji.

1.2 Segregace, sociální bydlení a suburbia

Druhým tématem, které považujeme za vhodné zmínit na začátku celé publikace, je otázka terminologického označování v současných urbánních studiích. Tato situace bude dokumentována opět na našem hlavním městě, má však do značné míry obecnou platnost i pro ostatní česká a šířeji i města střední a východní Evropy. Zatímco ve vnitřních částech našich měst mohou fungovat teoretické a zejména metodické přístupy přebírané ze západní geografie, pro vnější části města (vzniklé v různých podmínkách bipolární Evropy) je využití importovaných urbánních konceptů poněkud problematické a na dosavadní spojení západní teorie a postsocialistické empirie je potřeba hledět kriticky. Na jedné straně totiž tyto koncepty významně ulehčily pochopení a vysvětlení některých procesů transformace postsocialistického města, na druhé straně spíše toto pochopení znesnadňují (Ouředníček, 2016). To můžeme dokumentovat prostřednictvím hledání tří klíčových atributů současného urbánního výzkumu – segregace, sociálního bydlení na sídlištích a suburbanizace – s odkazy na příklady z Prahy.

Hledání segregace

Zcela charakteristickým rysem pro utváření rezidenční diferenciace v Praze je proces lokalizace nové bytové výstavby. Nové rezidenční okrsky nebo i solitérní stavby vznikají na sídlištích, na okrajích města i na volných pozemcích vnitřního města (Ouředníček, 2007; Špačková, Pospíšilová, Ouředníček, 2016). Mnoho z těchto lokalit se vyznačovalo v minulosti spíše slabším sociálním statusem obyvatelstva (dělnické čtvrti vnitřního města, domky vnějšího města) nebo se

předpokládal postupný propad kvality jejich fyzického i sociálního prostředí (sídliště). Naproti tomu namísto segregačních mechanismů je stále zřetelnější tendence k tzv. *sociálnímu mixu*, tedy pokračující relativně heterogenní struktuře bydličního obyvatelstva. Ten je potvrzen nejen v Praze, ale také v jiných městech střední a východní Evropy (Kährlik, Tammaru, 2010; Temelová a kol., 2011; Grossmann, Kabisch, Kabisch, 2015). Protože je řada nových domů postavena spíše v rámci menších projektů a nová bytová výstavba je značně rozeseta v prostoru celého metropolitního regionu, dochází k nebývalému mísení staré a nové zástavby, mísení bydlení starých a mladých, chudších a bohatších, cizinců a Čechů (Ouředníček a kol., 2016).

Tento v 90. letech nikým nepředvídaný proces nutně vzbuzuje otázku, zda soužití rozdílných sociálních, demografických nebo etnických skupin vede k sociální polarizaci a problémům na mikroúrovni. Dosavadní studie sociálního prostředí a sociálního klimatu nicméně ukazují, že k žádné takové polarizaci a konfliktům ve městě ani v suburbánní oblasti nedochází (Ouředníček, 2003; Špačková, Ouředníček, 2012; Sýkora, Špačková, 2017). To je zajímavé zejména v případě etnické diferenciaci, která je pro Prahu jednoznačně novým a dosti významným fenoménem. V tomto ohledu se zřejmě projevuje relativně malá sociální, kulturní, ale i ekonomická distance většiny obyvatel Prahy od nových imigrantů. Socialistická minulost přistěhovalých z Vietnamu, Číny, postsovětských i ostatních východoevropských zemí vytváří zřejmě zcela odlišné prostředí pro soužití, než je tomu v některých západoevropských městech nebo v USA. Zahraniční migrace je navíc také velmi různorodá, a kromě tradičního západního modelu (bohatý domácí vs. chudý, imigrant) můžeme v současné Praze objevit řadu cizinců s příjmy podobnými české populaci nebo dokonce s vyšším sociálně-ekonomickým statusem. Je pravda, že v rámci této ekonomicky silnější skupiny můžeme pozorovat určité tendence k prostorové separaci (Přidalová, Ouředníček, 2017). I když Praha patří mezi města s relativně vysokým podílem cizinců i v evropském kontextu a má násobně více cizích státních příslušníků než např. Varšava, Budapešť nebo Bratislava, nejsou zde prozatím patrné větší tendence k prostorové separaci nebo segregaci na bázi etnického statusu. Obecně je v Praze těžké najít sociálně deprivované nebo segregované lokality (Kostelecký, Patočková, Illner, 2012; Ouředníček a kol., 2016). Když k tomuto zjištění přidáme ještě potvrzené klesající hodnoty segregačních indexů v Praze (Ouředníček a kol., 2016; Špačková, Pospíšilová, Ouředníček, 2016), je nutné se ptát, zda bychom neměli hledat jiný typ sociálně-prostorové diferenciaci a využívat jiné metody jejího měření, které by více odpovídaly mikrodiferenciaci nikoliv na úrovni čtvrtí města, ale spíše jednotlivých domů.

Hledání sociálního bydlení

Zřejmě nejvíce nápadné jsou podobnosti ve fyzické struktuře a odlišnosti v sociální struktuře v těch částech měst, které vznikly v poválečné Evropě v období bipolárního světa. Ačkoliv byl koncentrický rozvoj měst v západní i východní Evropě do značné míry podobný z hlediska morfologie i technologie výstavby (Szelényi, 1996; Stanilov, 2007), je zřejmé, že bydlení v panelových domech na sídlištích vytvořilo zcela odlišné sociální struktury. V západních městech jsou velká sídliště synonymem sociálního bydlení, s relativně vysokými koncentracemi sociálně slabých a etnických minorit (Musterd, van Kempen, 2007). Naproti tomu specifická bytová politika, alokace nového bydlení a další odlišnosti vedly k relativně heterogenní socio-ekonomické struktuře sídlišť v Československu, ale i dalších evropských socialistických zemích. V současné době se navíc potvrzuje, že v řadě evropských měst byly obavy o propad sociálního statusu příliš velké a sídliště si zachovávají relativně k ostatním částem města standard průměrného nesegregovaného bydlení se sociálním mixem rezidentů (Eskinas, 1995; van Kempen a kol., 2005; Kährlik, Tammaru, 2010; Temelová a kol., 2011; Grossmann, Kabisch, Kabisch, 2015).

Praha s více než 40 % bytového fondu v sídlištní zástavbě může sloužit jako dobrý příklad města, které v průběhu socialismu jasně preferovalo mladé rodiny bez ohledu na sociální status. Výsledkem této bytové politiky byla relativně demograficky homogenní sídliště s velmi heterogenní profesní i vzdělanostní strukturou nových rezidentů. Sídliště se navíc ani v průběhu socialismu, ani v současnosti v Praze nepropadla do forem ghettoizovaných nebo stigmatizovaných lokalit. Toto hodnocení by jistě bylo odlišné, pokud bychom vzali v potaz všechna česká města a vybraná sídliště, kde můžeme objevit řadu sociálně vyloučených lokalit s koncentracemi sociálně slabých obyvatel a romské populace. V Praze však mají sídliště hodně daleko k označení sociálního bydlení (Temelová a kol., 2011; Ouředníček, 2016), které je v západní literatuře se sídlišti jednoznačně spojováno (Musterd, van Kempen, 2007). I zde se následně nabízí otázka, jaké teoretické koncepty nebo i praktická řešení v plánování nebo revitalizaci lokálního prostředí bychom mohli využít ze západních urbánních studií. Varování před nevhodnou privatizací a nebezpečím segregace se ukázala být v případě Prahy jako lichá. Žádné ze sídlišť v Praze nelze v současnosti označit za sociální bydlení a například z hlediska cen nepatří sídliště na dno rezidenčního trhu s potenciální koncentrací obyvatel s nízkým sociálně-ekonomickým statusem.

Hledání suburbíí

Poslední zamyšlení se týká zřejmě nejčastěji hodnoceného tématu v postsocialistickém urbánním výzkumu. Suburbanizace patřila zejména v uplynulých dvaceti letech k procesům, které se relativně univerzálně začaly uplatňovat ve všech státech bývalého sovětského bloku. Pokud budeme chápat suburbium jako nové autonomní sídlo vzniklé v zázemí města, odhadujeme, že takových sídel jsou v současnosti v Česku do desítky. Systém osídlení založený v průběhu středověku je dodnes typický velmi hustou sítí malých měst, vesnic nebo dokonce samot. Podobný charakter má i příměstské osídlení Prahy. I když je migrace obyvatelstva do zázemí Prahy relativně intenzivním procesem, který je přítomen téměř ve všech obcích širšího zázemí města, nově vzniklé autonomní sídlo, se nám v rámci dlouhodobého výzkumu nepodařilo objevit. Procesy *metropolizace* a *suburbanizace*, jejichž intenzita se po roce 1989 zvýšila, přispívají k výraznému vrůstání městských prvků do venkovského osídlení. Kolonizace venkovského prostředí formou výstavby nových městských okrsků bydlení, příliv městského obyvatelstva i stylu života neproměňuje přitom celá souvislá území, a dokonce ani jednotlivá sídla. V Česku, a obecněji i v postsocialistických podmínkách střední a východní Evropy, dochází k postupnému *rozsidlování*¹ a obrůstání stávajících vesnic a městeček výstavbou nových obytných okrsků (Ouředníček, 2007).

Nejenom prostorová forma, ale ani sociální kompozice a charakter stěhování do zázemí města nemusí vždy vystihovat podstatu procesu suburbanizace. Ouředníček (2007) udává příklady šesti zcela odlišných procesů odehrávajících se pod společným označením suburbánní rozvoj a lišících se od suburbanizace. Transformace objektů druhého bydlení a jejich sezónní využívání, renovace starých domů, stěhování do domovů důchodců, únik z města ve formě deurbanizace a další procesy jsou významným doplňkem výstavby nových domů s přílivem obyvatelstva z města (zřejmě nejvhodnější charakteristika suburbanizace). Tato specifika a zejména opět určitá disperze nové výstavby do řady malých projektů nebo solitérních staveb uvnitř intravilánu způsobila, že procesy jako segregace, separace a sociální polarizace nejsou typickými jevy v suburbánních sídlech v zázemí Prahy a zřejmě ani v dalších českých městech. V současnosti neexistuje žádná empirická studie, která by tyto negativní jevy kvalitním způsobem doložila. Naopak celá řada dílčích i komplexnějších prací ukazuje na nadprůměrnou nebo vyšší sociální kohezi v nově vzniklých rezidenčních lokalitách

¹ Termín rozsidlování v kontextu německého *Zersiedelung* diskutoval ve svých přednáškách urbanismu na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze arch. Jiří Hrůza počátkem 90. let 20. století.

(Ouředníček, 2003; Potočný, 2006; Puldová, 2006; Puldová, Ouředníček, 2006; Špačková, Ouředníček, 2012; Špačková, Ouředníček, Susová, 2012).

Při syntetickém pohledu na zmíněné tři fenomény vývoje současného města, ale i při širším ohlédnutí za čtvrtstoletím postsocialistického urbánního výzkumu, je možné upozornit na významnou kontradikci mezi žádanou a realizovanou rektifikací společnosti a prezentovanými převážně negativními dopady napravování těchto chyb. Jak je možné, že napravování chyb socialistického režimu – demokratizace, odstranění centrálně řízené ekonomiky, nesvobody, přílišné nivelizace společnosti, nízké mobility, privatizace a restituace majetku – měla v našich městech vést k segregaci, vytváření sociálně vyloučených lokalit, ghettoizaci sídlišť nebo urban sprawl a sociální polarizaci. Není naopak pravděpodobnější, že většina nápravných procesů vedla spíše ke zlepšení sociálního a fyzického prostředí města? Jsme si vědomi, že zodpovězení těchto otázek je bezpochyby různé v malých a velkých městech, v regionech strukturálně postižených, vnitřních periferiích a v prosperujících ekonomických centrech. Praha je v tomto ohledu možná výjimkou, když v současnosti představuje kvetoucí metropoli dobře zotavenou ze socialistického experimentu, která se může v řadě ohledů rovnat vyspělým evropským městům. Optikou konceptu *community question* (Wellman, Leighton, 1979) si myslíme, že se jedná spíše o *community saved* než *community lost* s relativně malými a zlepšujícími se problémy pramenícími většinou z denních aktivit obyvatelů a uživatelů města. To do značné míry dokládají i texty shromážděné v předkládané knize.

1.3 Struktura a obsah kapitol

Knih je složená z úvodu a sedmi kapitol, jejichž hlavním společným znakem je důraz na empirickou práci a využívání případových studií různých lokalit (čtvrtí) ve městě i jeho nejtěsnějším zázemí. Důraz na empirickou práci, kombinaci variantních metod analýzy a vizualizace výsledků na různých geografických měřících považujeme za hlavní rys našeho metodologického přístupu při výzkumu města (Ouředníček a kol., 2009). Řazení jednotlivých kapitol vychází z nejobecnějšího modelu v urbánních studiích, totiž koncentrického vnímání vnitřní struktury města (Boháč, 1923; Burgess, 1925; Ouředníček a kol., 2012). Dvě vstupní kapitoly se věnují analýzám na území celé Prahy, dále jsou zařazeny texty zaměřené na čtvrt vnitřního města, sídliště, a nakonec tři příspěvky lokalizované do suburbánní zóny Prahy. Následující text obsahuje stručné představení jednotlivých kapitol a jejich návaznost na další práce publikované v poslední době.

Kapitola *Prostorová diferenciace věkové struktury obyvatelstva Prahy* reflektuje dva důležité demografické procesy, které se podílejí na proměňování sociálního prostředí Prahy, demografické stárnutí a reprodukční chování mladých dospělých. Nina Dvořáková se v kapitole zaměřuje na dvě věkové skupiny, které jsou charakteristické odlišným migračním chováním – na seniory vykazující spíše rezidenční stabilitu a na mladé dospělé, kteří patří dlouhodobě k migračně nejaktivnější části populace. Autorka v kapitole hodnotí proměnu věkové struktury Prahy na různých měřítkových úrovních, porovnává ji s vývojem v Česku, na úrovni koncentrických zón Prahy a následně i s využitím typů pražských urbanistických obvodů. Na základě datových a prostorových analýz následně lokalizuje území se specifickou strukturou populace, konkrétně území s významným zastoupením starší či mladší populace. Empirická část je zakončena případovou studií v sídlištní lokalitě Novodvorská, pro kterou je charakteristické současné vyšší zastoupení seniorů. Detailní zhodnocení proměny věkové struktury lokality je doplněno i vysvětlením související proměny funkční vybavenosti sídliště. Příspěvek tak nabízí nejen detailní pohled na rezidenční strukturu Prahy na různých měřítkových úrovních, ale zároveň na konkrétním případě vybrané lokality dokumentuje širší podmíněnosti a důsledky vývoje rezidenční věkové struktury a potvrzuje tak do značné míry různorodost vývoje sídlišť v post-transformačním období v Praze (Temelová a kol., 2011).

Další kapitola se zaměřuje na specifické téma urbánních studií, na městskou kriminalitu. Jana Jíchová v kapitole *Kriminalita v Praze: měřítková diferenciace a možnosti měření* navazuje na nedávný text Temelové, Čermáka a Jíchové (2012) a dokumentuje vývoj registrované kriminality po roce 2010 v Praze. Podrobněji se ale zaměřuje na využití různých měřítkových úrovní (územních jednotek) různých zdrojů dat (zejména o obyvatelstvu) a ukazuje, jak významně může jejich volba ovlivnit výsledky a následnou interpretaci. Příkladem je využití dat o počtu obyvatel získaných ze sčítání lidu a z evidence mobilních operátorů, jejichž odlišné rozložení do značné míry mění prostorové vzorce kriminality v Praze. Pozornost je v kapitole směřována na majetkovou kriminalitu a specificky na trestný čin krádeže věcí z aut, za který jsou dostupná nejen data v detailu policejních obvodů, ale i data s GPS souřadnicemi a časem spáchání trestného činu. Práce tak odhaluje alternativní možnosti využití různých zdrojů dat a jejich interpretace s využitím odlišných metodických postupů.

Další dvě kapitoly vycházejí z konceptu sociálního prostředí (Ouředníček, 2002), které je popisováno na základě analýzy sociálně prostorové struktury, ale i analýzy sociálního klimatu. Obě kapitoly rovněž dokazují důležitost studia druhé zmiňované složky sociálního prostředí, která ne vždy koresponduje s výsledky analýz statistických dat a umožňuje proniknout hlouběji do dané

problematiky. Jan Sýkora a Petra Špačková v kapitole *Kontrasty sociálních světů v dolních Holešovicích* ne zvolili Holešovice náhodně. Jedná se o dynamicky se rozvíjející čtvrť, pro kterou je charakteristická velká rozmanitost sociálního i fyzického prostředí. A právě na výrazné kontrasty se autoři v kapitole zaměřují. Nejprve hodnotí sociálně prostorovou strukturu na mikroúrovni statistických obvodů, na jejímž základě pak identifikují lokality s bydlícími obyvateli s výrazně odlišným sociálním a demografickým statutem. V rámci terénního šetření využívají hodnocení denního rytmu, které bylo již dříve představeno pro pražské centrum v práci Lucie Pospíšilové (2012). Všimají si zejména interakce osob, popis osob, sociálního klimatu vybraných veřejných prostorů, které se nalézají na rozhraní lokalit s výrazně odlišnými obyvateli. Výsledky jejich výzkumu ukazují, že navzdory poměrně výrazné polarizaci obyvatel bydlících v dolních Holešovicích nemusí nezbytně docházet k interakcím, které by vedly k nějakým sporům. Spíše pozorovali míjení lidí, což odpovídalo i transiтному charakteru vybraných míst. Kapitola tak na příkladu specifického výzkumu v dolních Holešovicích dokládá důležitost zahrnutí hodnocení sociálního klimatu při výzkumu sociálního prostředí.

Ivana Přidalová se v kapitole *Cizinci a lokální sociální prostředí: případová studie Hůrka* zaměřuje na roli mezinárodní migrace obyvatelstva při formování lokálního sociálního prostředí. Využívá koncept dynamického heterolokalismu, který poukazuje na možnost nevnímat domov jako pouze jedno místo. V případě cizinců se domov může nacházet na více různých místech. Případová studie dokumentuje proměnu sociální struktury obyvatelstva a místního sociálního klimatu na příkladu lokality Hůrka na sídlišti Nové Butovice, která je příkladem lokality s vysokým podílem cizinců. Výzkum je založen na kombinaci různých metod sběru dat: analýzy statistických dat, strukturovaných rozhovorů s místními aktéry a dotazníkového šetření mezi obyvateli. Získané informace pak odpovídají mimo jiné na otázky zaměřené na vztahy mezi obyvateli s různým státním občanstvím, na jejich participaci na společenském životě lokality i na reakci místních aktérů a institucí na rostoucí etnickou heterogenitu. Výzkum ukazuje, že sociální klima je negativně ovlivňováno nepříliš přátelskými vztahy vůči přistěhovalým cizincům, což potvrzuje i hlubší sonda v případě ruskojazyčné menšiny. Postoje respondentů k cizincům jsou však založeny spíše na strachu z neznámého než na negativních osobních zkušenostech. Kapitola zdůrazňuje důležitost výzkumu vlivu imigrace cizinců pro současnou sociálně prostorovou diferenciaci Prahy a oproti dřívějším studiím (Valenta, 2012, Špačková, Pospíšilová, Ouředníček, 2016, Přidalová, Ouředníček, 2017) přináší důležité poznatky na mikroúrovni sledování.

22 Závěrečné tři kapitoly se věnují z různých perspektiv procesu komerční suburbanizace. Každá k tématu přistupuje odlišným způsobem a zaměřuje se na

jeho jiné aspekty. Nejen Prahou, ale i jejímu zázemí se v kapitole *Proměny lokalizace práce v Pražském městském regionu* věnuje Peter Svoboda. K hodnocení vývoje, proměn lokalizace i odvětvové struktury práce přistupuje vývojově, zaměřuje se na časové horizonty, které reflektují pozdní fázi socialismu, transformační dekádu a post-transformační období. Na základě dat o pracovní dojíždě z posledních čtyř sčítání lidu zkoumá nejen výše uvedené, ale zaměřuje se rovněž na změnu charakteru organizace práce, změnu v prostorovém uspořádání vztahů mezi bydlištěm a pracovištěm a na fenomén flexibilní, prostorově neukotvené, práce. V kapitole je kladen důraz na lokalizaci oblastí se zvýšenou koncentrací pracovních příležitostí a zkoumání rozdílů mezi hlavním městem a jeho zázemím. Kapitola tak přináší nejen ucelený pohled na vývoj a proměny lokalizace práce v Pražském městském regionu v dlouhodobém horizontu, ve kterém reflektuje širší podmíněnosti tohoto vývoje, ale zároveň propojuje prostorovou flexibilitu práce a komerční suburbanizaci.

Kapitola *Nové (de)koncentrace komerčních aktivit v Pražském městském regionu* se zabývá procesem komerční suburbanizace, který významně ovlivňuje fyzickou i sociální strukturu sídel v zázemí českých měst. Petr Koloušek a Peter Svoboda se nejprve zabývají celkovým vývojem využití ploch pro komerční účely v Pražském městském regionu a následně mapují konkrétní trendy komerční výstavby v případových studiích tří vybraných obcí v zázemí Prahy. Výzkum provedený v obcích Nupaky, Vestec a Dolní Břežany dokumentuje odlišný vývoj komerční suburbanizace, který je ovlivněný nejen specifiky jednotlivých obcí, ale i přístupem vedení obcí zejména prostřednictvím územního plánování. Autoři navrhují vlastní metodické postupy a na lokální úrovni dostupná statistická data doplňují vlastním terénním šetřením. Kapitola popisuje nejen samotné rozmístění komerčních aktivit a jeho proměny, ale zároveň reflektuje roli obcí či dalších institucí v lokálním rozvoji.

Rovněž kapitola Jiřího Nemeškala se zaměřuje na téma komerční suburbanizace, úžeji se ale soustředí na koncept *edge city*. Hlavním cílem kapitoly s názvem *Komerční suburbanizace v okolí pražského letiště Ruzyně* je vyhodnotit, zda je koncept *edge city* využitelný i v prostředí střední Evropy. Jako modelové území autor vybral severozápadní část Prahy, konkrétně okolí letiště Ruzyně. Tato oblast je právě díky dynamicky se rozvíjejícímu letišti reflektována jako rozvojová s potenciálem rozvoje významného uzlu spojujícího rozličné komerční aktivity koncentrované na relativně malém prostoru. V kapitole je nejdřív hodnocena struktura a rozmístění různých typů komerčních aktivit ve sledované oblasti. Následně se autor soustředí na detailní analýzu pracovní dojíždě, hodnotí její objem, směry, zdrojová i cílová místa i samotnou strukturu dojížděcích s důrazem na vzdělanost. Výsledky dokládají důležitost oblasti letiště

pro pracovní trh Prahy a jejího zázemí. Ač lokalita spíše nesplňuje podmínky pro označení edge city, přesto lze vysledovat řadu jiných podobností s vývojem obdobných areálů ve světě.

LITERATURA

- BOHÁČ, A. (1923): *Hlavní město Praha. Studie o obyvatelstvu*. Praha, Melantrich.
- BRAUDEL, F. (1980): *On History*. Translated by Sarah Matthews. Chicago, The University of Chicago Press.
- BURGESS, E. W. (1925): The Growth of the City: An Introduction to a Research Project. In Park, R. E., Burgess, E. W., McKenzie, R. D. (eds.): *The City*. Chicago, The Chicago University Press, s. 47–62.
- ESKINASI, M. (1995): Changing housing policy and its consequences: The Prague case. *Housing Studies*, 10, č. 4, s. 533–548.
- FERENČUHOVÁ, S. (2012): Urban theory beyond the 'East/West divide'? Cities and urban research in post-socialist Europe. In: Edensor, T., Jayne, M. (eds.): *Urban Theory Beyond the West: A World of Cities*. London, Routledge, s. 65–74.
- GROSSMANN, K., KABISCH, N., KABISCH, S. (2015): Understanding the social development of a post-socialist large housing estate: The case of Leipzig-Grünau in eastern Germany in long-term perspective. *European Urban and Regional Studies*. doi: 10.1177/0969776415606492.
- KÁHRIK, A., TAMMARU, T. (2010): Soviet Prefabricated Panel Housing Estates: Areas of Continued Social Mix or Decline? The Case of Tallinn. *Housing Studies*, 25, č. 2, s. 201–219.
- KOHOUT, J., VANČURA, J. (1986): *Praha 19. a 20. století. Technické proměny*. Praha, SNTL.
- KOSTELECKÝ, T., PATOČKOVÁ, V., ILLNER, M. (2012): Problémové rezidenční čtvrti a politiky k jejich regeneraci v postsocialistickém městě – studie Prahy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 48, č. 1, s. 39–63.
- MUSTERD, S., VAN KEMPEN, R. (2007): Trapped or on the Springboard? Housing Careers in Large Housing Estates in European Cities. *Journal of Urban Affairs*, 29, č. 3, s. 311–329.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2002): *Urbanizační procesy obyvatelstva v Pražském městském regionu*. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 39, č. 2, s. 235–253.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2007): Differential Suburban Development in the Prague Urban Region. *Geografiska Annaler: Human Geography*, 89B, č. 2, s. 111–125.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2009): Vnitřní struktura postsocialistického města (1990–2007). In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. (eds.): *Atlas krajiny České republiky*. MŽP Průhonice, VÚKOZ, s. 166.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2016): The relevance of 'western' theoretical concepts for the investigation of the margins of post-socialist cities: The case of Prague. *Eurasian Geography and Economics*, DOI: 10.1080/15387216.2016.1256786.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J., TEMELOVÁ, J., PULDOVÁ, P. (2009): Metody geografického výzkumu města. In: Ferenčuhová, S., Hledíková, M., Galčanová, L., Vacková, B. (eds.): *Město: Proměnlivá ne/samozřejmost*. Brno, Pavel Mervart/Masarykova univerzita, s. 93–128.

- OUŘEDNÍČEK, M., POSPÍŠILOVÁ, L., ŠPAČKOVÁ, P., KOPECKÁ, Z., NOVÁK, J. (2016): The velvet and mild: Socio-spatial differentiation in Prague after transition. In: Tammaru, T., Marciniak, S., van Ham, M., Musterd, S. (eds.): *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities: East Meets West*. Abingdon/New York, Routledge, s. 261–286.
- OUŘEDNÍČEK, M., POSPÍŠILOVÁ, L., ŠPAČKOVÁ, P., TEMELOVÁ, J., NOVÁK, J. (2012): Prostorová typologie a zonace Prahy. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha, Academia, s. 268–297.
- POSPÍŠILOVÁ, L. (2012): Denní rytmus lokalit pražského centra. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha, Academia, s. 136–158.
- POTOČNÝ, T. (2006): Lidé na okraji. Případová studie satelitního městečka. *IVRIS Working Papers 06/01*. Brno, Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity.
- PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2017): Role zahraniční migrace v měnící se sociálně-prostorové diferenciaci Prahy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 53, č. X, s. X-Y.
- PULDOVÁ, P. (2006): *Vliv suburbanizace na změnu sociálního prostředí v zázemí Prahy*. Diplomová práce. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
- PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): Změny sociálního prostředí v zázemí Prahy jako důsledek procesu suburbanizace. In: Ouředníček, M. (ed.): *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s. 128–142.
- SJÖBERG, Ö. (2014): Cases onto themselves? Theory and research on ex-socialist urban environments. *Geography*, 119, č. 4, s. 299–319.
- SÝKORA, J., ŠPAČKOVÁ, P. (2017): Kontrasty sociálních světů v dolních Holešovicích. In: Ouředníček, M., Jichová, J. (eds.): *Sociální prostředí Prahy: město na prahu 21. století*. Praha, Academia, s. xx–xx.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2012): Spinning the web: new social contacts of Prague's suburbanites. *Cities*, 29, č. 5, s. 341–349.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., SUSOVÁ, K. (2012): Sociální prostředí, sociální kapitál a sociální klima v suburbii. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha, Academia, s. 179–205.
- ŠPAČKOVÁ, P., POSPÍŠILOVÁ, L., OUŘEDNÍČEK, M. (2016): Long-term Development of Socio-spatial Differentiation in Socialist and Post-socialist Prague. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 52, č. 6, s. 821–860.
- TEMELOVÁ, J., ČERMÁK, D., JÍCHOVÁ, J. (2012): Kriminalita a vnímání bezpečnosti v pražských čtvrtích. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha, Academia, s. 47–67.
- TEMELOVÁ, J., NOVÁK, J., OUŘEDNÍČEK, M., PULDOVÁ, P. (2011): Housing Estates in the Czech Republic after Socialism: Various Trajectories and Inner Differentiation. *Urban Studies*, 48, č. 9, s. 1811–1834.
- TEMELOVÁ, J., OUŘEDNÍČEK, M. (2012): Úvod. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha, Academia, s. 13–24.
- STANILOV, K. (2007): Taking stock of post-socialist urban development: A recapitulation. In: Stanilov, K. (ed.): *Post-Socialist City*. Dordrecht, Springer, s. 3–17.

- SZELÉNYI, I. (1996): Cities under Socialism – and After. In: Andrusz, G. D., Harloe, M., Szelényi, I. (eds.): *Cities after Socialism: Urban and Regional Change and Conflict in Post-Socialist Societies*. Oxford, Blackwell, s. 286–317.
- VALENTA, O. (2012): Cizinci v Praze: prostorová koncentrace Slováků, Ukrajinců a Vietnamců. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha, Academia, s. 92–115.
- VAN KEMPEN, R., DEKKER, K., HALL, S., TOSICS, I. (eds.) (2005): *Restructuring large housing estates in Europe*. Bristol, The Policy Press.
- WELLMAN, B., LEIGHTON, B. (1979): Networks, neighbourhoods, and communities: Approaches to the study of the community question. *Urban Affairs Quarterly*, 14, č. 3, s. 363–390.
- WIEST, K. (2012): Comparative Debates in Post-Socialist Urban Studies. *Urban Geography*, 33, č. 6, s. 829–849.

OSTATNÍ ZDROJE

- ČSÚ (2016): *Statistika bytové výstavby v hlavním městě Praze*. Praha, Český statistický úřad. Elektronická databáze.